

РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОГО НАРОДНОГО ШКІЛЬНИЦТВА НА ЛЕМКІВЩИНІ (ПОЧАТОК XIX – СЕРЕДИНА XX СТ.)

УДК 37.014(438)

Ігор Павлів, викладач кафедри теорії

*та методики фізичного виховання і оздоровчих технологій
Дрогобицького державного педагогічного університету
імені Івана Франка*

РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОГО НАРОДНОГО ШКІЛЬНИЦТВА НА ЛЕМКІВЩИНІ (ПОЧАТОК XIX – СЕРЕДИНА XX СТ.)

У статті розглянуто передумови зародження, історичні аспекти становлення та розвитку українського народного шкільництва на Лемківщині (початок XIX середина XX ст.). Простежено роль навчального закладу, як важливого осередку культурно освітнього життя українців Лемківщини (початок XIX середина XX ст.).

Ключові слова: українська інтелігенція Лемківщини, шкільна справа, національні освітні заклади, тривіальні школи, вчительські семінарії, культурно-освітня робота, шкільний вік, товариство “Просвіта”, дитячі садки.

Лит. 9.

Постановка проблеми. Шкільна справа на Лемківщині з часу входження її до складу Австрійської імперії зазнала чимало змін. Найважливіші для українців перетворення в галузі освіти відбулись на початку XIX ст. Вони були пов’язані з кількісним і якісним розвитком шкільництва, що в значній мірі сприяло пробудженню національної свідомості українців, а останні в свою чергу стали домагатись у влади створення своїх національних освітніх закладів [5].

Мета статті – дослідити основні аспекти становлення та розвитку українського народного шкільництва на Лемківщині (початок XIX середина XX ст.). Завдяки прогресивним лемківським діячам разом з національно свідомим духовенством та вчительством, та з “Просвітою” докладалося багато зусиль для того, щоб на Лемківщині розвивалась освіта і поширювався український рух.

Виклад основного матеріалу. Після входження в 1772 році Галичини, а знею і Лемківщини до складу Австрії шкільництво почало розвиватися цілеспрямовано, почали організовуватися німецькі школи. Перший губернатор Галичини граф Пергон вважав, що, окрім німецької освіти, іншої не існує. Розпорядженням від 1781 року у містах і містечках засновувалися так звані головні і тривіальні школи німецького типу. У 1786 році окружні німецькі школи існували в Дуклі, Мушині та інших містах. Однак відбувся брак вчителів та підручників [3].

Складною була ситуація з освітою селянських дітей. Бракувало приміщень для шкіл, не було устаткування. Здебільшого школи містилися у приватних сільських домівках, дуже часто на той час ще в курних хатах, а в с. Кунковій Горлицького повіту навчали дітей у приміщенні біля цвинтаря,

призначеного під трупарню. Селяни були змушені будувати школи власним коштом, і можна собі уявити, як важко було селянинові-кріпакові відкласти на це копійку. Школи були дерев’яні, під соломою (зрідка вкриті гонтами), з однією класною кімнатою і довгими лавами на 10 – 12 місць та помешканням для вчителя. У класі було холодно, вогко, непривітно. Працю вчителів оплачували дуже низько, тому останні змушені були, щоб вижити займатися ще й землеробством. Умови праці були важкі. Найчастіше один учитель навчав у дві зміни до двісті дітей. Рідко де були школи з двома вчителями. Позмінно об’єднувалися 1 – 2 та 3 – 4 класи. Відвідування було погане, весною, влітку і восени діти допомагали батькам по господарству, пасли худобу. Нормально діти відвідували школу лише взимку [5].

Велику увагу розвитку освіти на Лемківщині приділяли перемиські єпископи Максим Рило (1781 – 1793 рр.), Антін Ангелович (1795 – 1808 рр.), Михайло Левицький (1813 – 1818 рр.) та Іван Снігурський (1818 – 1847 рр.), які по суті заклали підвалини українського шкільництва в Галичині. З їхніми іменами пов’язане українське національне відродження, яке почалося над Сяном на заході і поширилося у східному напрямку до Львова, а звідси до Станіслава, Коломиї, Чернівців на Буковині.

То в одному, то в другому селі відкривалися парохіяльні школи. Але в організації шкільництва давався взнаки брак учителів, а ще більше – підручників, бо навіть “Букварів” не було. Тому перемиський єпископ Антоній Ангелович 14.IX. 1805 р. видав розпорядження для духовенства, щоб у кожному деканаті вибрати відповідне місце, яке б служило для науки і виховання дяків, здатних навчати дітей. Такі пункти поступово створювалися, але вони не могли забезпечити

РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОГО НАРОДНОГО ШКІЛЬНИЦТВА НА ЛЕМКІВЩИНІ (ПОЧАТОК ХІХ – СЕРЕДИНА ХХ СТ.)

високого рівня підготовки дякоучителів через брак навчально-матеріальної бази і фахівців-викладачів [1, 10].

З цією метою в 1816 році Перемиська Єпископська Консисторія організувала Дякоучительський інститут при кафедральній церкві Св. Івана Хрестителя в Перемишлі, а організаційний статут уклад високоосвічений (закінчив у Відні теологію) молодий юнак перемиської Капітули о. Іван Могильницький (1788 – 1831 рр.). 24 серпня 1818 р. царський уряд у Відні затвердив цей статут. Іван Могильницький вклав увесь свій маєток у розбудову Інституту, в якому вчили релігії, німецької, української і польської мов (каліграфії), науки природи, географії, рахунків, логіки, методики навчання та церковного співу [1, 11].

Дякоучительський інститут видав багато книжок, які несли освіту в широкі народні маси, а випускники працювали вчителями в народних школах.

Поступово, хоча й повільно, шкільництво поширювалося по всій Лемківщині. Так, у селах Граб і Чорне вже у 1818 р. були створені тривіальні школи, навчав дітей Андрій Маляховський. У 1849 році була заснована парохіяльна школа в с. Святого, де навчалось 42 дітей. Учителем був Дмитро Хованський. У с. Жидівському працював учитель-дяк Василь Стех, у Крапні Ілля Процько. Працювали школи в селах Поляни, Дошніця, Ростайне, Тиханя, Криниця, Маластів, Устя-Руське та багатьох інших [8, 47].

Поширення шкільництва на Лемківщині мало великий вплив на розвиток культури і національної свідомості населення Лемківщини, яке проклало собі шлях у жорсткій боротьбі з москвофільством та шовіністичними настроями польської шляхти. Однак соціальне становище лемків й надалі залишалося важким, нестерпними ставали різні форми визиску. Скасування панщини в 1848 році не зразу поліпшило долю селянства, а це гальмувало і розвиток освіти.

Прогресивні лемківські діячі разом з національно свідомим духовенством та вчительством, та з “Просвітою” докладали багато зусиль для того, щоб на Лемківщині розвивалась освіта, а разом з нею поволі, але ширився український рух.

Розвиток освіти ускладнювався ще й тим, що багато священиків стали на бік москвофільства й не були зацікавлені в організації українських шкіл. Їх підтримувала і певна частина вчительства. Представники цього руху не визнавали окремішності українського народу, стояли на платформі русь кости, під якою розуміли Росію. Там ніщо не змогло зупинити еволюцію

національної свідомості лемків. Паростки цього руху росли з дня в день [8, 48].

Одним з тих, хто плекав ці паростки, був лемко з с. Фльоринки Василь Яворський, – посол австрійського Сейму.

Це завдяки його старанням у Новому Сончі в 1898 році засновано Руську бурсу, де вчилосся понад 50 учнів-лемків. У 1905 році В. Яворський видав у Відні брошуру “Українська справа в Європейським освітленні”. Йшлося про заборону українства в Росії в 1876 році. Половину прибутку із продажу книжки В. Яворський призначив на видавання часопису “Промінь”, органу українських вчителів Галичини і Буковини, а другу половину – на Українську бурсу в Новім Санчі [2, 187].

Жертвна праця В. Яворського та його співпрацівників на Лемківщині не пропала марно. Наприкінці 1912 року на Лемківщині нараховувалося вже 22 читальні “Просвіти”, а шкіл з українською мовою навчання було 179 світських та 6 парохіяльних. Однак майже у 170 селах Лемківщини на той час шкіл не було. На вільні місця вказували вчителі-поляки, бо вже з 1817 року в державних школах було дозволено викладання польською мовою [7, 11].

У школи скеровували випускників Львівської та Самбірської вчительських семінарій, але оскільки в багатьох селах ще шкіл не було, більшість українського населення Лемківщини було зовсім неписьменним. У Першу світову війну навчання в школах не відбувалось, тому кількість неписьменної молоді ще більше зроста.

Після Першої світової війни почали прибувати в українські села Лемківщини вчителі-українці – вихідці з Лемківщини. Так, наприклад, в с. Свіржову Руську колишнього Ясельського повіту (Польща) прибув виходець із с. Костарівців (Сянїччина), випускник Самбірської учительської семінарії Йосип Звірик. Перед ним до війни там працював поляк. Молодий Звірик після повернення з австрійської армії з великим ентузіазмом взявся до роботи. Це була його перша посада. За час війни школа не працювала. Діти шкільного віку росли неписьменними. Йосип Звірик організував вечірне навчання молоді, а вдень навчав дітей шкільного віку. Поряд з навчанням організував у селі хор, ставив п'єси українською мовою, вертепи, читав лекції з історії України, проводив диспути. Зі здібнішими дітьми працював після занять, відкривав їм шлях до вступу у гімназії та учительські семінарії. Згодом, працюючи в школі с. Святого Велика, Й. Звірик продовжував набутий досвід у с. Свіржова Руська [9].

Його учень Петро Смереканич згодом закінчив Самбірську учительську семінарію і

РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОГО НАРОДНОГО ШКІЛЬНИЦТВА НА ЛЕМКІВЩИНІ (ПОЧАТОК ХІХ – СЕРЕДИНА ХХ СТ.)

працював вчителем у с. Свіржова Руська. Його учень Петро Дрань закінчив з відзнакою Перемишлянську гімназію і, вчителюючи вже у сорокових роках, підготував групу учнів до вступу в Криницьку учительську семінарію. Як і його колишній вчитель, П. Дрань також проводив велику культурно-освітню роботу, створив у селі українську бібліотеку, організував хор та постановки українських п'єс.

Значну допомогу в поширенні освіти на Лемківщині та піднесенні культури і національної свідомості лемків надавало львівське товариство “Просвіта”, а “Просвіті” допомагав підтримувати освітню роботу на Лемківщині Центральний Комітет Оборони Лемківщини у США. Завдяки цьому лемківська молодь мала можливість навчатися та проживати в українських школах поза Лемківщиною, де вона набувала потрібного знання для подальшої праці [4].

У дуже важких умовах розвивалася освіта і культура на Лемківщині в міжвоєнні роки. Бракувало освічених людей. Було заборонено викладати в школах українською мовою. Учителів української національності в 1930 – 1933 роках примусово переведено “для добра школи” в глибинні райони Польщі, роз'єднуючи при цьому сім'ї вчителів, а на їхні місця призначено вчителів-поляків, які не володіли українською мовою і не проводили уроків навіть з так званої руської мови. Щоб відірвати лемків від матірнього кореня, польські шкільні інспектори у 1932 році на педагогічній конференції заявили, що лемки – окреме плем'я, а тому замість української мови у школах Лемківщини слід ввести лемківський діалект. А вже у наступному році польська реакційна преса виступила з “доводами”, що лемківська говірка є польським діалектом, а лемки – етнографічна група польського народу. Розпочалася кампанія на асиміляцію лемків, уряд Польщі поставив собі за мету денационалізувати, ополячити лемків, розгромити і знищити українську національну культуру, освіту і науку, ліквідувати українську мову. Погіршилося становище “Просвіти”. У 1932 – 1936 роках уряд Польщі припинив діяльність усіх читалень “Просвіти” у Новосончівському повіті. Закрито читальні також у Павлокомі, Володжі, Вислоці, Команчі, Ославиці, Опарівці та багатьох інших селах Лемківщини [6, 2].

1937 – 1939 роки були кульмінацією утисків та переслідування українців на Лемківщині, часом беззастережної полонізації. Польські гоніння на українців сягнули свого апогею. За 20 років свого панування польський уряд здійснив низку дискримінаційних заходів щодо шкіл на

Лемківщині. Заборонялося вживати українську мову, викладати історію українського народу, вивішувати в школах портрети українських громадських діячів, поетів та письменників.

Асигнування уряду Польщі на освіту були дуже мізерні. У Сяноцькому, Ліському, Кроснянському та інших повітах вони становили від 0,4% до 0,7% бюджету [6, 3].

Як це не дивно, але бурхливого розвитку набула освіта на Лемківщині у роки німецької окупації. На окупованій території середньої Польщі німецька окупаційна влада утворила адміністративну одиницю – Генеральну Губернію, до складу якої ввійшла і північна Лемківщина з населенням 200 тисяч чоловік. Виникла потреба організувати серед українського населення національне культурне життя, в тому числі й шкільництво. Зі свого боку німецька влада не чинила якихось особливих перешкод.

Наприкінці 1939 – 1940 навчального року мережа українських шкіл була вже такою, що майже кожна українська дитина мала змогу навчатися рідною мовою. Велику роль в організації українського шкільництва відіграли створені в Сяноці, Новому Сончі, Горлицях, Яслі, Ліську, Кросно, Дуклі, Зми-городі, Балигороді, Динові та інших містах (всього 26) Українські Допомогові Комітети, роботу яких з липня 1940 року координував Український Центральний Комітет у Кракові на чолі з видатним ученим, вихідцем з Лемківщини, професором Ягеллонського університету Володимиром Кубійовичем [2, 120].

Велика заслуга в організації освіти в Ясельському та Горлицькому повітах належить згадуваному вже Йосипові Звірику, який став інспектором шкіл у повітовому шкільному відділі у Яслі. З метою підготовки педагогічних кадрів він організував у Горлицях шестимісячні педагогічні курси здібних дівчат з лемківських сіл для роботи в дитячих садках, а через рік – аналогічні курси для дівчат, які вже працювали в дитячих садках вихователями та педагогічні курси для роботи в школах [8, 53].

Висновки. Широко розвинулася мережа дитячих садків у селах Лемківщини під час літніх вакансій. Появились і вчителі українці, які повернулися з глибинних районів Польщі, куди були примусово вислані з українських лемківських сіл у 1930 – 1933 роках. Крім цього, у м. Криниці стараннями Омеляна Цісика організовано Українську вчительську семінарію, першими випускниками якої в 1940 – 1941 навчальному році були випускники річних педагогічних курсів – ті, хто мав вищу або незакінчену вищу освіту з інших фахів і набув педагогічних знань на згаданих

ФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ КУЛЬТУРИ ВЗАЄМОДІЄЮ МІЖПРЕДМЕТНИХ ЗВ'ЯЗКІВ

курсах. 30 молодших педагогів вирушило в села Лемківщини для роботи в народних школах.

Активно включилася в справу шкільництва українська інтелігенція, яка з певних політичних міркувань не захотіла залишатися під більшовицькою владою.

1. Заброварний С. *Суспільство Перемищани кінця XVIII – першої половини XIX століть // Перемишль і Перемиська земля протягом віків. – Перемишль-Львів, 1996. – 92 с.*

2. Загайкевич Б. *Освіта і школи в Перемишлі // Перемишль – Західний Bastion України. – Нью-Йорк: Філадельфія 1961. – 239 с.*

3. ЛНБ ім. В. Стефаника НАН України. *Відділ рукописів. – Ф.148, спр. 782. Арк. 3.*

4. ЛНБ ім. В. Стефаника НАН України. *Відділ рукописів. – Ф.148, спр. 780. Арк. 5.*

5. ЛНБ ім. В. Стефаника НАН України. *Відділ рукописів. – Ф. 148, спр. 170. Арк. 6.*

6. *Наше слово. Варшава. 1996. №6. – 4 с.*

7. *Перемишль: Українська жіноча семінарія // Молода Україна – Львів. 1931. – С. 10 – 14.*

8. Стеблій Ф. *Перемиський культурно освітній осередок та його діячі епохи українського національного відродження (перша половина XIX). / Перемишль – Львів. 1996. – 105 с.*

9. *Центральний Державний історичний архів (ЦДА) України у Львові. Ф. 178. – Оп. 2. – Спр.4243. – Арк. 53.*

Стаття надійшла до редакції 05.03.2012

УДК 378.03

Світлана Стеблюк, викладач

Мукачівського кооперативного торговельно-економічного коледжу

ФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ КУЛЬТУРИ ВЗАЄМОДІЄЮ МІЖПРЕДМЕТНИХ ЗВ'ЯЗКІВ

У статті розкривається значення і використання міжпредметних зв'язків у формуванні економічної культури молодшого спеціаліста сфери кооперації як одного з ключових елементів професійної культури. Висвітлено механізми впливу інших дисциплін на її формування.

Ключові слова: економічна культура, міжпредметні зв'язки, сфера кооперації.

Літ. 9.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку суспільства в умовах удосконалення ринкових відносин пріоритетне значення надається формуванню економічної культури у майбутніх фахівців сфери кооперації. Важливість формування економічної культури у структурі професійної підготовки випускників кооперативного коледжу визначається кількома факторами: по-перше, специфікою їх професійних обов'язків, що тісно пов'язані з вирішенням економічних завдань, прийняттям управлінських рішень; по-друге, зростаючими вимогами ринкової економіки до економічної компетентності фахівців; по-третє, необхідністю формування системи економічних знань та якостей (адаптивності, діловитості, постійний вияв ініціативи, відповідальності, швидко опрацьовувати, ранжувати інформацію і на цій основі приймати рішення).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням цієї проблеми займається низка науковців (Л. Карташова, С. Матвеев, Л. Лясота, та інші). У філософському словнику економічна культура визначається як основна характеристика

економічних відносин у соціумі, які виникають між людьми у сфері виробництва, обміну, розподілу і споживання матеріальних благ. У свою чергу економічні відношення, як відомо, визначають всі інші і є їх базисом [8].

Відтак М. Лукашевич розглядає економічну культуру як сукупність соціальних цінностей і норм, що є регуляторами економічної поведінки й виконують роль соціальної пам'яті економічного розвитку, що сприяють (чи заважають) трансляції, добору й відновленню цінностей, норм і потреб, які функціонують у сфері економіки й суб'єктів, що її орієнтують на ті чи інші форми економічної активності [3].

У свою чергу А. Сур'як, досліджуючи зміни економічної культури в умовах ринкової трансформації, спирається на таке її тлумачення: "економічна культура як економічна категорія – це характеристика економічних відносин як способу, форми, результату творчої діяльності людей у процесі виробництва, обміну, розподілу і споживання матеріальних і духовних благ [6, 19]". Дослідник здійснює типологію економічної культури на основі типів економіки і розрізняє: